

LAMOTTOVÉ Z FRINTROPPU NA NÁVAROVĚ

JIŘÍ ÚLOVEC

Středověké Čechy byly rozděleny na stovky majetkových celků, v jejichž držení se vystřídalo množství držitelů ze všech společenských vrstev tehdejší společnosti. Ke šlechtickým majitelům nemovitostí nepatřili jen členové „domácích“ rodů, ale rovněž velké množství cizinců. Jelikož Čechy měly bohaté politické, ekonomické a vojenské kontakty s celou tehdejší Evropou, nepřekvapuje, že tato skutečnost se promítla rovněž do uspořádání společnosti. Pomineme-li rody původem z německy hovořících oblastí, nemalou část „cizinců“ tvořili rovněž příslušníci rodů pocházejících z Francie. K nim náleželi rovněž Lamottové z Frintroppu. Tomuto rodu sice byla věnována několika autory širší pozornost již dříve,¹ nicméně postupný průzkum dochovaných dokumentů přináší stále nové vědomosti nebo upřesňuje již známé reálie. Neměnné však zůstává samozřejmě základní vymezení působení Lamottů v Čechách. Členové rodu se u nás usadili v první polovině 17. století a založili jeho českou větev, která vymřela po přeslici Marií Františkou až v roce 1858. Postupně získali několik statků, zejména Albrechtice, Boleslav, Holovousy, Jesenný, Kostrčany, Poustka, Starý Dub, Sychrov a samozřejmě Návarov. U tohoto statku se zastavíme, neboť to byl právě Návarov, který je společně s Boleslaví a Poustkou spojený s počátky Lamottů v Čechách.

Hrad Návarov, ležící mezi Vysokým nad Jizerou a Železným Brodem, nad soutokem Kamenice s potokem Zlatnicí, vznikl kolem poloviny 14. století. Jeho zakladatelem byl buďto panovník, nebo některý člen rodu pánů z Valdštejna; nedostatek písemných pramenů a dalších informací dosud neumožňuje tuto otázku jednoznačně rozhodnout. Představoval nejen opěrný bod majitele v tehdy ne zcela kolonizované oblasti, ale současně fungoval také jako významné ekonomické a správní centrum připojených nemovitostí.

1 Byl to zejména Jan Hrdý v příspěvcích *Einige Urkunden aus dem Nawarower Archive. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues* 10, 1916, s. 22–24, 62–65, 94–97 a 125–132, a *Rod pánů „De La Motte“ na Navarově a Jesenném a jich rozrod*. Sborník okresu železnobrodského 5, 1928–1929, s. 1–4, 21–23, 53–57 a 76–81, dále Novotný, Robert R.: *Šlechtické rody Lamottové z Frintroppu a Carettové z Millesima. Krkonoše – Jizerské hory 2000*, č. 6, s. 36–37, Špráchal, Přemysl: *Navarov, Zřícenina hradu a zámek jižně od Tanvaldu*. 23. svazek vlastivědných průvodců „Putujeme po hradech a zámcích“ Dobrá 2015 a Košťálová, Renata – Košťál, Vratislav: *Francouzská šlechta v českých zemích*. Praha 2021, zde s. 153–163.

Držitelem hradu s panstvím byl od počátku devadesátých let 14. století známý šlechtic Jan Čouch (zvaný také Čúch) ze Zásady, pocházející ze stejnojmenné tvrze a vsi poblíž Návarova, jeden z milců krále Václava IV. Po jeho synovi Petrovi přešel v roce 1452 na českého krále Jiřího z Poděbrad a následně na několik dalších držitelů. Od roku 1508 náležel bratrům Janu a Bernartovi z Valdštejna, ovšem pravděpodobně v roce 1515 ho získal společně s blízkým semilským statkem Zikmund ze Smiřic. V držbě Návarova a připojených statků poté následovali jeho potomci. Posledním byl známý velmož Albrecht Jan Smiřický, náležející v zápasě českých stavů s Habsburky k rozhodnému nepříteli panovnického rodu. Patřil k oporám opozice, ale bohužel se nedožil vysokého věku. Ještě před náhlou smrtí se aktivně zúčastnil pražské defenestrace, poté byl zvolen za jednoho ze správců Království a osobně se podílel na vojenských akcích. Vypravil se proto do ležení u Plzně, v němž se však těžce roznemohl. Ihned byl sice převezen na Malou Stranu do vlastního domu, paláce Smiřických, v němž však zákeřně nemoci 18. listopadu 1618, v pouhých čtyřiaadvaceti letech, podlehl. Po jeho úmrtí bylo nutné vyřešit otázky převzetí a správy majetku a péče o chorého Jindřicha Jiřího. Majetek měl samozřejmě přejít právě na zmíněného duševně nemocného Jindřicha Jiřího Smiřického, ovšem vzhledem k jeho neschopnosti se poručnictví ujala jeho mladší sestra Markéta Saloména Smiřická, tehdy již provdaná Slavatová. Tím na ní současně přešla správa rozsáhlého majetku; v roce 1620, kdy přiznávala jeho velikost k berním účelům, se psala jako paní na Skalách, Dubu, Kumburku, Náchodě, Dymokurech, Dolních Počernicích a Kostelci nad Černými Lesy.²

Situaci kolem Smiřického majetku zásadně zkomplikoval přesun mocenských pozic v Čechách po bitvě na Bílé hoře 8. listopadu 1620. V této souvislosti je nutné zmínit, že 1. února 1620 zahynula při výbuchu jičínského zámku Eliška Kateřina Smiřická, provdaná z Vartenberka, sestra Jindřicha Jiřího.³ Jelikož pak již zesnulý Albrecht Jan byl vzhledem k jeho úloze v povstání odsouzen konfiskační komisí i po smrti ke ztrátě veškerého majetku, polovina společného dědictví Smiřických náležela Jindřichovi Jiřímu a druhá pak císařskému fisku.⁴ Je pochopitelné, že o takový majetek byl velký zájem, neboť určená osoba mohla požádat o prodej konfiskované části a o svěření do péče části náležející Jindřichu Jiřímu. Z následného zápasu vyšel jako vítěz Albrecht z Valdštejna, který se jednak mohl vykázat po babičce příbuzenským vztahem ke Smiřickým, jednak měl výborné konexe. Proto postupně skoupil podstatnou část smiřického dědictví. Dne 2. listopadu

2 Pešák, Václav: Berní rejstříky z roku 1544 a 1620. Praha 1953, s. 101.

3 Podrobnosti o jičínských událostech přináší např. Sedláček, August: Hrad, zámky a tvrze Království českého. Díl pátý, Podkrkonoší. Praha 1887, s. 191–193.

4 Srovnej např. Bílek, Tomáš Václav: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Část první. Praha 1882, s. 531, č. 8.

1622 se mu podařilo získat jednu část včetně semilského a návarovského statku, odhadnutých v ceně 41197 kop míšeňských grošů.⁵ Albrecht se tak stal vlastníkem rozsáhlého pozemkového celku rozloženého především ve východních Čechách se dvěma důležitými centry, Frýdlantem a Jičínem. Díky císařově rezoluci ze 13. května 1623 obdržel v územním rámci tehdejšího Českého království zcela ojediněle právo, podle něhož mohl zřídit k frýdlantskému hradu manský systém, nezávislý na centrálních úřadech.⁶ S dalším královským povolením, vydaným 9. září 1623, pak připojil množství statků v severních a východních Čechách včetně návarovského a semilského statku jako léna k Frýdlantu.⁷ Když pak statky byly skutečně vymazány ze zemských desek, vlastnický vztah k nim se poté řídil právem lenním, které bylo v plné Valdštejnově pravomoci.

Návarovský statek se tím stal součástí frýdlantského lenního systému. V přímé Valdštejnově správě však nezůstal. Albrecht totiž uzavřel dohodu s příbuzným, Kristiánem z Valdštejna, a 21. března 1624 pro něho nechal vydat lenní list k převodu návarovského majetku do jeho správy jako léno. Tehdy k němu náležel samozřejmě zámek Návarov s výše ležícím poplužním dvorem, příslušnými pozemky a dalším příslušenstvím, dále dva mlýny, jeden ve vsi Zlatá Olešnice, druhý ve vsi Haratice, s pilou a deseti vesnicemi, totiž s vesnicemi Zásada, Zlatá Olešnice, Loužnice, Haratice, Bratříkov, Bohdalovice, Držkov, Lhota, Plavy a Stanový.⁸ Držitelem léna se tímto úkonem stal Kristián z Valdštejna, ovšem nebylo to nadlouho. Albrecht ve smlouvě samozřejmě uvedl požadavek zaplatit za postoupení návarovského léna určitou částku, konkrétně 18 601 zlatých rýnských, kterou však Kristián buďto nebyl schopen nebo nechtěl splácet. Albrecht se proto rozhodl, že mu léno odebere a předá někomu jinému. Tímto okamžikem se dostávají na scénu návarovských dějin šlechtici, kteří do Čech přišli až z daleké Francie.

Počátek třetího decénia 17. století přinesl do vývoje střední Evropy velký zlom. Delší dobu doutnající rozpory zejména náboženského a politického rázu hrozily přerůst ve válečné střetnutí. Této situace pak hodlaly využít osoby, jimž bylo válečné dění řemeslem, nebo se rozhodly využít situace ve vlastní prospěch, ať již byla důvodem prostá snaha po kořistění či nedostatečné majetkové zázemí v rodině. Do střední Evropy tak přicházely tisíce osob, které přitáhla nastávající krize. Jejich původ byl velice pestrý, neboť pocházely ze všech koutů kontinentu.

5 Národní archiv (NA), fond Desky zemské větší (DZV) 194, fol. F 6–9, vklad z roku 1623.

6 Blíže k tomu Bílek, Tomáš Václav: *Dějiny konfiskací v Čechách* po r. 1618. Část druhá. Praha 1883, s. 765.

7 NA, DZV 292, fol. M 13–13v., vklad z roku 1624. K tomu srovnej Bílek, T. V.: *Dějiny konfiskací* 2, s. 765.

8 NA, fond Desky dvorské (DD) 71, fol. 14–15v. K tomu srovnej Bílek, T. V.: *Dějiny konfiskací* 2, s. 801–802, č. 37.

Lze předpokládat, že pokud by ke konfliktu nedošlo, tyto osoby by se na teritoriu Čech zřejmě neobjevily.

Jednou ze zemí, jejichž obyvatelé přišli do Čech, byla také Francie. Byli to především najatí francouzští bojovníci, kteří zastávali ve vojscích obou válčících stran prakticky všechny funkce od prostých vojáků až po střední a vyšší velitele. Albrecht z Valdštejna hledal vhodné osoby také mezi nimi a nutno říci, že většinou měl šťastnou ruku. Jedním z přijatých byl Jáchym Erhard z Frintropu, pocházející ze starého francouzského rodu, který ve Valdštejnově vojsku zastával vysokou funkci plukovníka. Jeho manželkou se stala slečna Gertruda, rozená Schivelbergová či Schinelbergová z Schnellbergu, původem z Nizozemí. Manželé měli syna Vincenta, narozeného v roce 1599, a dcery Markétu, Marii Magdalénu a Marii Angelu. Když Jáchym neznámo přesně kdy zemřel, provdala se podruhé, tentokrát za Petra Antonína Lamottu (francouzsky Pierre de la Croix, sieur de la Motte), pocházejícího rovněž z Francie. Petr Antonín adoptoval její děti z prvního manželství, které poté užívaly přídomek de Lamotte z Frintropu.⁹ Velmi neobvyklý byl jejich rodový erb. Uprostřed čtvrceného štítu, jehož pravé horní pole bylo červené a levé dolní zlaté a ve zbývajících dvou polích pak černé kotvy ve stříbrném poli, byl umístěn srdeční štítek se stříbrnou lidskou lebkou a zkříženými hnáty v černém poli. V klenotu se opakovala černá kotva (*obr. 1*).

Petr Antonín sloužil v císařském vojsku zprvu v hodnosti kapitána císařských kyrysníků, později však jako plukovník a generální komisař dělostřelectva. Velké zásluhy si vydobyl již v roce 1619 v bitvě u Záblatí a o rok později, nejprve během jarního tažení Německem a poté rovněž v bitvě na Bílé hoře. V ní se vyznamenal jako velitel tisícovky kyrysníků a lehkých jezdců pod vrchním velením generála Karla Bonaventury Buquoye, takže 26. listopadu 1620 obdržel pochvalný list od samotného císaře Ferdinanda II. s uznáním za jeho služby.¹⁰ Vzhledem k tomu nepřekvapí, že se zanedlouho dočkal také částečné odměny. Albrecht z Valdštejna s ním uzavřel 17. června 1624 smlouvu a prodal mu dva statky, Wüstung a Bunczendorf (dnes Poustka a Boleslav), „s rytířskými budovami, vesnicemi“ a příslušenstvím, to vše za částku 22 000 zlatých rýnských.¹¹ To však bylo málo; Petr Antonín totiž investoval do oddílů, jimž velel, vlastní prostředky ve výši 30 000 zlatých rýnských. Císařská strana ovšem jako obvykle s proplacením této pohledávky příliš nespěchala. Teprve později se císař rozhodl dluh uhradit, čímž pověřil Albrechta z Valdštejna. Petr Antonín se splacení dluhu však již nedočkal.

9 Podrobnosti ke genealogii rodu viz NA, fond Genealogická sbírka Dobřenský, inv. č. 541, Lamotte von Frintrop.

10 K listu blíže Hrdý, J.: Einige Urkunden aus dem Nawarower Archive, s. 23–24, č. 1, a Janáček, Josef: Valdštejn a jeho doba. Praha 1978, s. 194.

11 NA, fond Rukopisy B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 30–31 (opis z 19. století).

V závěru roku 1626 se vrátil do Čech z úspěšného tažení v Horních Uhrách, ale snad vlivem nemoci nebo válečných zranění před 27. lednem 1627 zemřel.¹² Zanechal po sobě paní Gertrudu, nyní již dvojnásobnou vdovu, a čtyři děti. Pro úplnost doplníme, že ve vedení kyrynsnického pluku ho nahradil Pietro de Ferrari, doložený v této funkci 16. února 1627.¹³

Gertruda de Lamotte vlastnila po manželovi dva zmíněné statky. Společně s jejich správou vychovávala syna Vincenta a dcery Markétu, později provdanou Garibaldiovou, Marii Magdalénu, provdanou Puteaniovou, a Marii Angelu (Angeliku), provdanou Nunckelovou. Nebýt jejího manžela, majetek by zřejmě více nerozmnožila, neboť jí k tomu chyběly prostředky. Nicméně Gertruda věděla o výše zmíněné pohledávce a nehodlala ponechat nic náhodě. Dosud známé písemné prameny neprozrazují podrobnosti, takže můžeme jen předpokládat, že Albrechta z Valdštejna sama kontaktovala a upozornila ho na uvedený problém. Albrecht se tím dostal do složité situace, protože vdovu nemohl dost dobře odmítnout, zvláště byl-li pověřen k vyrovnání dluhu přímo císařem.

Přestože Albrecht potřeboval neustále finanční prostředky a počátkem roku 1627 na tom nebyl po návratu z uherského tažení právě dobře, dokázal se ze složité situace celkem dobře dostat. Nejprve, dne 27. ledna 1627, přiznal, že tehdy již zesnulému plukovníkovi Petru Antonínovi, resp. vdově Gertrudě, dluží zmíněných 30 000 zlatých rýnských.¹⁴ Poté dokončil jednání s Kristiánem z Valdštejna, odebral mu návarovské léno a 8. března 1627 je prodal Gertrudě de Lamotte, „vdově po našem milém věrném Antonínovi La Mota“. Návarovské panství tehdy tvořil zámek Návarov a dva poplužní dvory („vorberg“), jeden ležící pod zámekem a druhý zvaný Jesenský, tři mlýny a pila, 18 vsí a další příslušenství. Ve smlouvě však stanovil některé podmínky, zejména odvádění berně do Frýdlantu, resp. Jičina (tedy nikoliv do Prahy), dovoz a čepování piva výhradně z pivovarů frýdlantského knížectví a dovoz vína do místních náleven opět výhradně z Frýdlantska; zakázán byl rovněž dovoz cizího vína. Vzhledem k výši pohledávky, kterou Albrecht prodejem kompenzoval, však měl majetek větší rozsah, než při prodeji Kristiánovi v roce 1624; nechal k němu připojit navíc vsi Jesenný, Roztoky, Helkovice, Škodějov, Horská Kamenice, Jílové, Vlastiboř a Bohuňovsko.¹⁵ Dne 14. března 1627 vydal Gertrudě lenní list, opravňující ji k držbě Návarova s příslušenstvím a dále

12 Petr Antonín byl pochován v pardubickém kostele Zvěstování Panny Marie, v němž se dosud dochoval jeho náhrobek. Srovnej Kolektiv: Umělecké památky Čech 3 [P/Š]. Praha 1980, s. 24.

13 Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu Militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze. Ed. Líva, Václav, díl 4, 1626–1635. Praha 1953, s. 201–202.

14 Hrdý, J.: Einige Urkunden aus dem Nawarower Archive, s. 24, č. 2.

15 NA, DD 71, fol. 131–132v., totéž NA, Rukopisy B, i. č. 15, sign. B 16, fol. 60–62 (opis z 19. století). K tomu srovnej Bílek, T. V.: Dějiny konfiskací 2, s. 801–802, č. 37.

statků Wustung a Bunzendorf (dnes Poustka a Boleslav) na Frýdlantsku, které od něho získal již dříve, v roce 1624, její zesnulý manžel Petr Antonín.¹⁶

Vdova Gertruda de Lamotte se tak stala novou majitelkou návarovského panství s hradem a dvorem (*obr. 2*). Správu majetku řídila zprvu sama, později společně se synem Vincentem. Pomineme-li běh válečných událostí, pak důležitý pro ni byl rok 1637. Dne 8. srpna sepsala závět, jejímž prostřednictvím odkázala dětem všechny statky,¹⁷ a dne 24. října získala tzv. inkolát, tedy obyvatelské právo v Čechách, umožňující jí zakupovat nemovitosti, účastnit se jednání zemského sněmu a další práva.¹⁸ Tím splnila základní podmínku pro nákup a vlastnění nemovitostí v Českém království a svobodné rozhodování o nich.

Gertruda de Lamotte vstoupila do držby a správy návarovského statku v období probíhající třicetileté války. V jejím průběhu pak pocítila tvrdý dopad vojenských akcí, které se odehrávaly v nejbližším okolí. Kromě toho vedla dlouholetý spor s majitelem sousedního semilského statku, který jí také ubíral mnoho sil. Podívejme se proto nejprve na vývoj statku v souvislosti s tehdejšími válečnými událostmi.

Potíže spojené s vojenskými akcemi nastaly vlastníkům Návarova především poté, kdy se v Boleslavském kraji objevily v závěru třicátých let 17. století švédské oddíly. Nejprve se odvážily pouze projíždět krajem a žádat od poddaných platy a potraviny. Tak např. z roku 1639 zůstala zachována zpráva držkovského faráře Jana Metelky, podle níž byli návarovští poddaní nuceni vydat Švédům stovky liber másla, korců obilí, slepice, husy, ovce a krávy a vyplatit celkem 2288 říšských tolarů.¹⁹ Podstatně hůře však bylo na Návarově v roce 1643, konkrétně v dubnu za nepřátelského vpádu do severovýchodních Čech, řízeného švédským generálem Lennartem Torstenssonem.²⁰ Pro Švédy to bylo tažení velmi úspěšné. Torstenssonův podřízený, generálmajor Karel Gustav Wrangel, dobyl 28. dubna Hrubou Skálu a další švédský velitel, generálmajor Mortaigne, pak 3. května Návarov. Při obraně hradu se sice vyznamenával Gertrudin syn Vincent, který ho bránil 16 dnů s malou posádkou, nicméně jeho pádu nedokázal zabránit. Nepřítel ho poté držel na hradě po osm následujících měsíců v zajetí.²¹ Vincenta však vězení nezlomilo;

16 NA, DD 71, fol. 133–134v. Bílek, T. V.: Dějiny konfiskací 2, s. 776, č. 6.

17 K závěti a souvislostem podrobněji Anděl, Rudolf: Šlechtičny na frýdlantských lenních statcích v první polovině 17. století. Ve znamení zemi Koruny české, Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc., Praha 2006, s. 513–528, zde s. 520.

18 NA, fond Salbuchy, inv. č. 47, fol. 717.

19 Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, fond Farní úřad Držkov, inv. č. 1, Farní kronika 1749–1892, fol. 9. K tomu srovnej např. Hrdý, J.: Einige Urkunden aus dem Nawarower Archive, s. 65, č. 7.

20 Podrobnosti o tažení a následném vývoji přináší Hrdý, Jan: Švédové v Horním Pojizeří. Sborník okresu železnobrodského 1, 1923–1924, s. 39–41.

21 Srovnej Pekař, Josef: Kniha o Kosti. Díl první. Praha s. d. [1910], s. 59.

naopak posílal do okolí zprávy o úmyslech švédské posádky na Návárově, čímž se mu podařilo ochránit vlastní majetek i statky nejbližších sousedů. V tomto smyslu mu také vydal hradecký krajský hejtman Otto Jindřich Štos z Kounic na Vamberku později, přesně 7. března 1644, důležité svědectví s pochvalou za statečné chování.²²

Situace císařských oddílů a obyvatel této části Čech se po Torstenssonově útoku stala velmi nebezpečnou. Švédské oddíly obsadily řadu pevných míst, kde ponechaly posádky. Ty pak nemilosrdně drancovaly kraj. Císařským se podařilo 25. června dobýt alespoň hrad Kost,²³ z něhož poté učinili základnu pro další výboje. Jejich prvním úkolem bylo vyproštění obsazeného Návárova, jehož švédská posádka byla zvláště nebezpečná. Císařští proto poslali počátkem července 1643 před Návárov oddíl, který měl za úkol hrad dobýt. Oddíl však byl slabý, přestože ho vybavili municí z obsazené Kosti. Když 17. července 1643 psal pražským místodržícím o situaci boleslavský krajský hejtman a nejvyšší Jan z Lissau, zmínil kromě jiného, že den předtím mu oznámil hrabě z Vrtby, že nepřátelský jízdní oddíl v síle 60 koní počíná napadat Boleslavský kraj. Protože pak před Návárovem leží jen 40 pěšáků zemské hotovosti, 30 dragounů a 30 jezdců Penzenauerova pluku, tedy málo početný císařský oddíl, mohlo by se stát, že právě tam nepřítel snadno prorazí linii a vnikne hluboko do kraje, kde by mohl ohrozit snad i Mladou Boleslav. Soudil proto, že protišvédská uzávěra by byla účinná, kdyby pozice u obleženého Návárova byla obsazena náležitým počtem vojáků, což je však neustále odkládáno.²⁴ Další vývoj však byl pro císařskou stranu velmi nepřijemný. 24. července, tedy několik dní po zahájení obléhání Návárova, se k české hranici přiblížily švédské oddíly pod velením Reichwalda. Císařské oddíly proto opustily návárovské ležení, spojily se s dalšími jednotkami a připravovaly se na obranu hranice.²⁵

Návárov proto zůstal ve švédském držení i po červencovém obležení. Situace tak zůstávala nadále svízelná. Svědčí o tom další zpráva boleslavského hejtmana Jana z Lissau pražským místodržícím z 27. července 1643. Upozornil, že švédská posádka v Žitavě byla významně posílena, takže Boleslavský kraj a další kraje jsou vážně ohroženy, neboť ze Žitavy a z Návárova mohou Švédové znemožňovat nařízené shromažďování obilí. Prosil proto o posílení císařských jednotek stojících na hranicích.²⁶ Císařští velitelé se přitom snažili o vylepšení pozic mimo jiné také druhým pokusem o zpětné obsazení Návárova. Přitáhli k němu pravděpodobně

22 Hrdý, J.: *Einige Urkunden aus dem Nawarower Archive*, s. 65, č. 8.

23 Pekař, Josef: *Kniha o Kosti*. Kus české historie. Díl prvý. Praha s. d. [1910], s. 61.

24 *Prameny k dějinám třicetileté války*. Regesta fondu Militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze. Ed. Líba, Václav, díl 7, 1643–1645. Praha 1955, s. 93.

25 Pekař, J.: *Kniha o Kosti* 1, s. 63.

26 *Prameny k dějinám třicetileté války* 7, c. d. s. 105.

někdy na přelomu srpna a září, ale poté, co švédský velitel Reichwald znovu vytáhl k zemské hranici, 10. září opět opustili ležení před hradem a spojili se s dalšími oddíly k její ochraně.²⁷ 9. září 1643 proto císařští úředníci Karel Rodovský z Husťíran a Karel Kryštof Stařimský z Libštejna psali královéhradeckému hejtmanovi Ottovi Jindřichovi z Kounic, že jejich úkol obhlédnout některá panství na Jičínsku nebylo možné zcela splnit zejména na Kumbursku a Úlibicku, neboť zvláště hornaté části obou panství jsou ohrožovány „švédskými partajemi najíždějícími od Návarova“.²⁸ Jak vidno, švédská posádka na Návarově způsobovala císařským velké potíže. Nesnáze však dolehly také na majitele tamních statků. Pomineme-li Vincenta, o jehož věznění na Návarově jsme již hovořili, pak ve velmi svízelné situaci se ocitl rovněž Mikuláš Desfours, majitel semilského statku, kterého v budoucnu ještě poznáme. Dne 6. října 1643 si postěžoval císaři, že jeho statky v Boleslavsku byly letos nepřítelem zcela zničeny a protože blízký Návarov je ve švédských rukách, poddaní se bojí a raději uprchli do hor. Prosil proto o úlevu ve výši předepsaných dodávek armádě.²⁹

Vraťme se však k samotnému Návarovu. Císařské oddíly ho oblehly znovu v listopadu 1643, tedy potřetí v témže roce. Ani tato akce však neskončila jeho obsazením. Když totiž nám již dobře známý švédský velitel Reichwald s českým emigrantem, podplukovníkem Jiřím Sádovským ze Sloupna, vytáhl v čele švédské armády znovu do Čech a snad i Návarovu na pomoc, císařští opět opustili ležení a 22. listopadu odtáhli k Mladé Boleslavi.³⁰ Osvobodit hrad a jeho obránce Vincenta se tak podařilo až v lednu 1644, kdy švédská posádka konečně kapitulovala.

Návarov sloužil po osvobození již jen jako místo s císařskou posádkou. Ostatně větší aspirace vzhledem k celkovému stavu mít nemohl, takže vrchní cílení císařského vojska o jeho opevnění a obsazení nějakým větším stálým oddílem neuvažovalo. Svědčí o tom mimo jiné události z 26. února 1644. Císařský rytmistr Jan Zikmund z Dornsteina tehdy psal českým místodržícím o brzké vydání nařízení, aby munice a dvě švihovky z Návarova byly dopraveny obyvateli Boleslavského kraje do Mělníka nebo tam, kam místodržící sami nařídí. Ti pak ještě téhož dne vydali rozkaz, aby obě švihovky s municí byly dopraveny skutečně na Mělník.³¹ Poté se snažili pomoci majitelům hradu a jejich poddaným. 7. března 1644 napsali královéhradeckému hejtmanovi Oldřichovi Skuhrovskému ze Skuhrova, aby po dobytí Návarova vydal Vincentovi

27 Pekař, J.: *Kniha o Kosti* 1, s. 64.

28 *Prameny k dějinám třicetileté války* 7, c. d. s. 111.

29 *Tamtéž*, s. 123.

30 Pekař, J.: *Kniha o Kosti* 1, s. 64.

31 *Prameny k dějinám třicetileté války* 7, c. d. s. 168.

Lamottovi a jeho poddaným obilí a to, které tam dopravili vojáci, necht' užije k zásobování vojáků.³²

Návarov byl následně využíván opět několik měsíců jako místo s malou císařskou posádkou, sestávající z velitele a dvanácti mužů. Její příslušníci náleželi ke Gallasovu pluku; 15. června 1644 totiž psal císař Ferdinand III. českým místodržícím právě ohledně rozmístění oddílů Gallasova pluku s tím, že v Grabštejně, Frýdlantě a v Návarově zůstanou staré garnizóny.³³ Z 22. června 1644 se dochovala zpráva královéhradeckého hejtmána Oldřicha Skuhrovského ze Skuhrova českým místodržícím o způsobu zásobování císařských posádek v Čechách po dobu pěti následujících měsíců chlebem a pivem, k nimž náležel rovněž oddíl na Návarově.³⁴

Zpráva z 22. června je poslední, v níž se ještě počítalo s dalším využitím starého hradu. O jeho osudu totiž bylo mezitím rozhodnuto na nejvyšších místech. Téhož dne, tedy 22. června 1644, byl císaři Ferdinandovi III. odeslán list se žádostí o zbourání „zámku“ Návarova a zámku Teplice, za což se přimlouval kromě jiných také nejvyšší císařský velitel Gallas.³⁵ Dne 29. června 1644 proto byl vydán rozkaz císaře Ferdinanda III. místodržitelům ohledně hradu Návarova (*obr. 3*). Císař v něm uvedl, že jelikož hrad Návarov se v poslední době za švédského vpádu stal útočištěm různých živlů k organizování vpádů do Čech, nařizuje ho zbořit (doslova „demolirt und zershlaifft“, tedy rozbourat a zničit).³⁶ V této souvislosti ovšem vznikla poněkud paradoxní situace, kdy část císařského velení byla informována o rozkazu zbořit Návarov, další část však s hradem nadále počítala v budoucích plánech. A tak dne 7. července 1644 psal královéhradecký hejtmán Jiří Jaroslav Štos z Kounic císařskému nejvyššímu veliteli Rudolfu Colloredovi, že přijal jeho list z 30. června, kterým mu oznamuje, že do Hradce Králové, do Pardubic, do Žacléře a do Návarova bude vloženo 150 mužů pod velením nejvyššího vachtmistra.³⁷ Pro konečný osud hradu to však bylo nevýznamné. Již 25. července 1644 byl vydán příkaz Vincentovi de Lamotte, aby do šesti neděl Návarov zbořil.³⁸ Vincent ještě v červenci požádal v téže záležitosti, aby dvanáct tamních mušketýrů s jedním kaprálem, kteří dosud byli ponecháni na místě pro údajnou ochranu jeho poddaných, byli vyživováni ze zásob Boleslavského kraje, nikoliv jím samotným, jak je tomu dosud.³⁹

32 Tamtéž, s. 173.

33 Tamtéž, s. 213.

34 Tamtéž, s. 215–216.

35 NA, fond Stará manipulace (SM), sign. N 52/4, fol. 3, kart. 1558.

36 Tamtéž, fol. 1–2.

37 Prameny k dějinám třicetileté války 7, c. d. s. 220.

38 NA, SM, sign. N 52/4, fol. 4, kart. 1558.

39 Tamtéž, fol. 5–6.

Vincent poté začal s bouráním, nicméně nečekaně se vyskytly potíže tam, kde to nejméně očekával. Zmíněnému kaprálovi s dvanácti vojáky se pobyt v hradu zřejmě natolik zalíbil, že demoliční práce sabotovali. Dne 3. srpna proto byl místodržícími z Prahy vydán rozkaz hejtmanovi Boleslavského kraje, aby v souvislosti s pokynem Lamottovi zbořit hrad Návarov do šesti týdnů vlastními lidmi vydal pokyn k urychlení prací a vyslal pomoc, neboť bourání pokračuje velmi pomalu a nepřítel, který mezitím hrozil novým vpádem do Čech, by ho mohl opět obsadit.⁴⁰ Když však byli místodržící informováni, že pravou příčinou pomalého postupu prací je samotný kaprál s vojáky, který údajně bydlel v nejlepší části zříceniny, vydali 17. srpna 1644 rozkaz veliteli vojáků ležících u Návarova (doslova „das veste Haus Nawarow“), aby urychleně dokončili bourání dosud stojícího zdiva, neboť poté budou odveleni.⁴¹ Na počátku září pak bylo bourání hradu zřejmě skončeno, neboť tehdejší velitel královéhradeckého garnizonu oznamoval 3. září 1644 Jiřímu Jaroslavu Štosovi z Kounic mj. skutečnost, že za jeho nepřítomnosti přišel na Colloredův rozkaz do Hradce Králové z Návarova feldvél s 12 mušketýry, čtyřmi svobodníky a kaprálem.⁴² To byla tečka za existencí starého hradu (*obr. 4*).

Nyní se podívejme zpět na jinou část návarovských dějin ve třicátých až padesátých letech 17. století. Jak již bylo výše zmíněno, potíže majitelů Návarova nezpůsobila pouze vojenská tažení, ale také spory se sousedy. Jmenovitě to byl majitel semilského panství Mikuláš Desfours, s nímž Gertruda vedla mnohaletý spor. Dochované písemné záznamy z jeho průběhu jsou pro nás velmi důležité, neboť zmiňují mnohé reálie, které souvisely s vývojem návarovského statku a jeho správy. Oč se vlastně jednalo. Důvod sporu mezi Getrudou de Lamotte a Mikulášem Desfoursem byl ve své podstatě velmi prostý. Tkvěl ve skutečnosti, že podle kupní smlouvy z roku 1627 a semilského urbáře z roku 1634 byli krčmáři návarovského lenního statku povinni odebírat pivo ze semilského pivovaru a návarovští poddaní měli odvádět oves na tamní (tj. semilskou) sýpku a pomáhat při dovozu pšenice. Ke stanovení těchto povinností došlo pravděpodobně ještě během 16. století, kdy byly oba statky součástí majetku Smiřických, ale ani při oddělení Návarova od Semil v roce 1624 nebyly zrušeny. Z tohoto pohledu byl v právu Mikuláš Desfours, požadující po Gertrudě de Lamotte plnění závazku, což Gertruda neohodlala samozřejmě akceptovat. Spor dosáhl prvního vrcholu zřejmě v roce 1635. V prosinci téhož roku si totiž Gertruda stěžovala na Mikuláše, že neustále činí potíže jejím poddaným a kromě toho zajal jejího správce na Návarově, odtáhl ho do Semil a tam ho po osm celých dní věznil (doslova „acht ganzer tag carceriter behaltte-

40 Tamtéž, fol. 7.

41 Tamtéž, fol. 8–9, totéž fol. 10.

42 Prameny k dějinám třicetileté války 7, c. d. s. 232.

n“).⁴³ Ze stížnosti plyne, že správce byl posléze propuštěn, ale spor neutichl ani po nařízení císaře Ferdinanda II. z 11. října 1636 místodržícím neprodleně ho ukončit.⁴⁴ Další jednání byla vedena před úřadem v roce 1637. Z 22. srpna se dochovalo několik svědectví Gertrudiných poddaných ve věci sporu s Mikulášem. Poddaní se vyjadřovali zejména k tomu, zda v Návarově někdy býval pivovar. Gertruda tím zřejmě chtěla oslabit Mikulášovo tvrzení, že pivovar, z něhož odebírali návarovští vždy pivo, byl pouze semilský pivovar. Několik jich svědčilo v tom smyslu, že si vzpomínají, „že u zámku Návarova před mnoha léty pivovar byl, ale potom na rozkaz vrchnosti k rozboření přišel, jehož zdi já v mladosti jsem bořiti pomáhal. To jsem také od rodičů a starších svých mluvíti slyšchal, že oni pamatují, že v tom pivovaře vrchnost návarovská pivo vařiti dala“.⁴⁵ Z 31. května 1638 známe několik dalších výpovědí Gertrudiných poddaných. Z nich je zajímavé především svědectví pekaře Jiříka ze vsi Jesenného, který vypověděl toto: „Když jsem ještě pacholíkem byl, a u otce svého nebožtíka zůstával, tu jsem s ním do Návarova šel, a Pavel Malovec s námi jsa a on hajným nad lesy, bylo mi ukázáno místo, nebo ještě staré dříví tu se spatřilo, kteří mi pravili o tom, že jest tu někdy pivovar byl.“⁴⁶

I přes tato svědectví spor pokračoval ještě více než deset let. Vyvrcholil pak v roce 1651, kdy Mikuláš nakonec zajal Vincenta a uvěznil ho. K urovnání sporu došlo až 28. září 1651 při setkání zástupců obou stran na Hrubém Rohozci, kde také byla podepsána dohoda, podle níž Gertruda vykoupila závazky návarovského panství za 2000 zlatých a upustila od náhrady za „nevinné“ uvěznění syna.⁴⁷ Dohodu poté schválil 3. dubna 1652 samotný císař, přičemž v jeho rozhodnutí byl ocitován prakticky celý text dohody včetně pasáže o Vincentově „nespravedlivém“ uvěznění.⁴⁸

Gertrudě se tak podařilo ukončit spor s Mikulášem Desfoursem, byť za finanční náhradu. Jelikož v této době dosáhla již značně vysokého věku, péči o část majetku převzal její syn Vincent. Mohl tak učinit, neboť – obdobně jako jeho matka v roce 1637 – získal 25. dubna 1647 inkolát, tedy obyvatelské právo pro České království, a to pro sebe i své potomky; zajímavé je, že v dokumentu byl psán jako „von Vynthrop genannt Lamotta“.⁴⁹ Důležitou zprávu o něm a Návarově v oblasti majetkových záležitostí nacházíme k 19. červnu 1651. V roce 1651 byl vlastníky

43 NA, SM, sign. D 13/2, svazek 2, fol. 142–143.

44 Hrdý, J.: Einige Urkunden aus dem Nawarower Archive, s. 63–64, č. 5.

45 Tamtéž, fol. 89–90.

46 Tamtéž, fol. 28–31, Jiříkovo svědectví na fol. 31, č. 16.

47 Hrdý, Jan: První Desfours v Čechách. Sborník okresu železnobrodského 4, 1927–1928, s. 54. K tomu srovnej NA, DZV 405, fol. M 4–8v., vklad z roku 1698.

48 NA, SM, kart. 1267, sign. L 11/8, fol. 19–22.

49 NA, Salbuch 59, fol. 317–319v.

pozemkového majetku sepisován v Království tzv. soupis poddaných podle víry, související se snahou vládnoucího habsburského rodu o zjištění stavu víry obyvatel a jeho korekci. Soupis zpracoval návarovský správce Mikuláš Jesenský (45 let). Panství samozřejmě náleželo paní Gertrudě de Lamotte, rozené ze Schiefelbergu, ovšem na panství bydlel právě Vincent de Lamotte, jemuž tehdy bylo 40 let, s manželkou Kateřinou, rozenou Heisterovou (45 let). V návarovském poplužním dvoře dále pobýval výše zmíněný správce s manželkou a čtyřmi dětmi a další zaměstnanci, jimiž tehdy byli maštalář (tedy správce konírny), mušketýr, služebník, šafář se šafářkou, tzv. nádvořík (zaměstnanec ve dvoře), ovčák, kuchařka, vinopalka, dvě děvečky a skotačka.⁵⁰

Skutečnost, že Vincent získal v roce 1651 inkolát, byla velmi důležitá. Gertruda totiž vyvinula počátkem padesátých let snahu o převedení návarovského panství z lenního vztahu v alod, tedy v dědičný majetek. Kromě obecné snahy vlastníků lén na území Českého království v této době ji k tomu nutila zřejmě také špatná zkušenost z minulých let ve vztahu k sousedním Semilům. Její snaha byla úspěšná, neboť rozhodnutími ze srpna a poté 2. října 1653 vyhověl císař Ferdinand III. její žádosti a návarovský statek nechal převést z frýdlantských lén v dědičný majetek.⁵¹ Gertruda tak mohla být spokojená a pomýšlet už bez dalších starostí na pořízení ohledně majetku. Majetkové záležitosti uspořádala v nové závěti, kterou sepsala 3. února 1654. Kromě obvyklého duchovního pořízení, v němž vyjádřila přání být pochována v kostele svaté Kateřiny ve Zlaté Olešnici, kde již odpočívala její dcera Markéta, zesnuvší v roce 1641, rozdělila pak v další části závěti majetek mezi syna Vincenta, starší dceru Marii Magdalénu, provdanou za Erharta z Puteani, a mladší Marii Angelu, provdanou za Jana z Nounckelu či Nunckelu (Nunkelu), tím způsobem, že Vincent s Marií Angelou zdědí po její smrti Návarov s Jesenným, kdežto Marie Magdaléna s manželem převezmou lenní statky na Frýdlantsku Wustung a Bunzendorf.⁵²

Gertrudinou závětí přešel majetek na její potomky. Vincent se sestrami byl 10. dubna 1657 povýšen do rytířského stavu.⁵³ Zatímco Marie Magdaléna žila dále na Poustce a Boleslavi, Vincent vedl až do roku 1664 správu Jesenného a Návarova společně se sestrou. Dne 18. června přistoupil k jeho rozdělení na dva díly tak, že

50 Šimák, Josef Vítězslav: Soupis osob podle víry na statku Navarově r. 1651. Sborník okresu železnobrodského 4, 1927–1928, s. 2–3, 17–20, 49–52 a 76–78; totéž viz Pazderová, Alena: Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Boleslavsko 1–2. Praha 1994, s. 509–531, zde s. 509.

51 NA, DZV 151, fol. X 17-17v., a DZV 626, fol. M 26–26v.

52 NA, DZV 262, fol. K 1v.-6, vklad z roku 1662. K tomu srovnej Hrdý, J.: Einige Urkunden aus dem Nawarower Archive, s. 95–96, č. 11, a NA, Genealogická sbírka Dobřenský, inv. č. 541, Lamotte von Frintropp.

53 NA, Salbuch 67, fol. 1–6, k tomu srovnej NA, fond Česká dvorská kancelář, kart. 454, sign. IV D 1, Lamotta.

k prvnímu připojil „pustý zámek Návarov s tamtéž se nacházejícím pustým neboli vypáleným poplužním dvorem“ a dále tři mlýny a vesnice Vlastiboř, Jílové, Loužnice, Kracíkov, Zásada, Držkov, Plavy, Bohdalovice, Haratice, Lhotka a Malá Olešnice, kdežto ke druhému dílu náležel jesenský statek, tvořený vsí Jesenný s panským domem a pěti mlýny a vesnicemi Horská Kamenice, Zlatá Olešnice, Stanovy, Roztoky, Helkovice a Škodějov. Jelikož jesenský díl byl v lepším stavu, současně stanovil, že majitel návarovského statku může využívat během dalších tří let jesenský pivovar, dokud nepostaví vlastní, a naopak majitel jesenského poplužního dvora se sídlem vyplatí druhému 1500 zlatých rýnských a zabezpečí, že poddaní obou statků se budou podílet na stavbě „eines Wohnhauses und Mayerhoffes zu Nawarow“, tedy doslova domu (panského sídla) a poplužního dvora v Návarově a z Jesenného bude na návarovský statek dodáván příslušný materiál ke stavbě, zejména kámen, dřevo, cihly, písek, vápno a prkna. Současně stanovil další drobnější výhody pro držitele návarovského statku, který byl v horším stavu.⁵⁴

Rozdělení sourozenců nakonec dopadlo tak, že Vincent převzal Jesenný, kdežto Marie Angela se s manželem Janem z Nounckelu stala majitelkou návarovského statku. Manželé poté sídlili na tamním zámku (obr. 5). Jejich potomkem byla dcera Marie Markéta, která se 13. října 1665 provdala v držkovském kostele za Pavla z Ehrenburgu,⁵⁵ pocházejícího ze Slezska. Pavlův otec Melchior z Erbe se totiž narodil v městečku Glubczyzce (Lubschütz, dnes Polsko), 28. srpna 1638 byl povýšen do rytířského stavu s přídomkem Erbe z Ehrenburgu a 7. ledna 1641 zesnul ve Vratislavi.⁵⁶ Návarovský statek poté náležel Markétiným a Pavlovým potomkům až do roku 1873.

Vincentovým odchodem do Jesenného vlastně skončila krátká epizoda Lamottů v dějinách návarovského hradu a statku. Vincent vlastnil po rozdělení majetku se sestrou Jesenný s „nově vystavěným zámekem (obr. 6 a 7) a od roku 1669 statky Albrechtice u Turnova a Sychrov.⁵⁷ Zvláště posledně jmenovaný pro něho byl velmi důležitý, neboť v letech 1690 až 1693 si tu nechal vystavět nový sídelní zámek, do něhož po opuštění Jesenného a Albrechtic přesídlil. Návarov tak náležel Lamottům od roku 1627 do roku 1664, tedy 37 let. Byla to doba v životě hradu a statku sice krátká, přesto však nabitá tolika událostmi, jež se nejen zcela vyrovnávaly předchozím stoletím existence hradu, dvora a vsi, ale pro jejich další vývoj byly nesmírně důležité. Předznamenávaly totiž zásadní společenské

54 NA, DZV 72, fol. O 30 – P 5, totéž DZV 73, fol. B 22v.-28, vklad z roku 1665.

55 NA, Genealogická sbírka Dobřenský, inv. č. 225, Erbe von Ehrenburg.

56 Tamtéž.

57 K dějinám Albrechtic podrobněji Sedláček, August: Hrad, zámky a tvrže Království českého, díl desátý, Boleslavsko. Praha 1895, s. 211, k historii obou statků Kolektiv: Hrad, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Třetí díl, Severní Čechy. Praha 1984, s. 21–22 a 455–459.

změny, k nimž došlo po polovině 17. století a jež charakterizoval zejména rozchod se starým způsobem života, projevivším se především hledáním nového životního stylu a způsobu správy majetku. Středověký hrad, poškozený válečnými operacemi a nakonec záměrně zbouraný, zůstal trvale opuštěný. Majitelé si jako náhradu vystavěli nový, pohodlnější zámek, k čemuž posloužil materiál ze zbourané pevnosti. Zámecká novostavba se stala po dokončení novým centrem panství, z něhož byla jeho správa nadále řízena. Doba, po kterou vlastnili statek členové rodu de Lamotte z Frintropu, proto zůstává významným milníkem v návarovské historii.

The Lamotte von Frintropp at Návarov

In the first half of the 17th century, tens of noble families from all over Europe arrived in Bohemia. Their arrival was primarily connected to political events. The immigrants included the members of French families Frintropp and de Lamotte. The first was Joachim Erhard von Frintropp, the Wallenstein army's officer. His wife was Gertrude, née Schivelberg or Schinelberg von Schnellburg, originally from the Low Countries. The couple had a son, Vincent, and daughters Margaret, Maria Magdalene, and Maria Angela. After Joachim died, not known when, Gertrude married Pierre de la Croix, sieur de la Motte. Pierre then adopted her first-marriage children who then used the predicate de Lamotte von Frintropp. Pierre was Wallenstein's officer as well; for his military merit, Wallenstein granted him the estates in Poustka and Boleslav in the Frýdlant Region in 1624. After Pierre's death before 27 January 1627, Albrecht von Wallenstein admitted his debt of 30,000 Rhenish guildens to Gertrude, in which he sold her the Návarov domain.

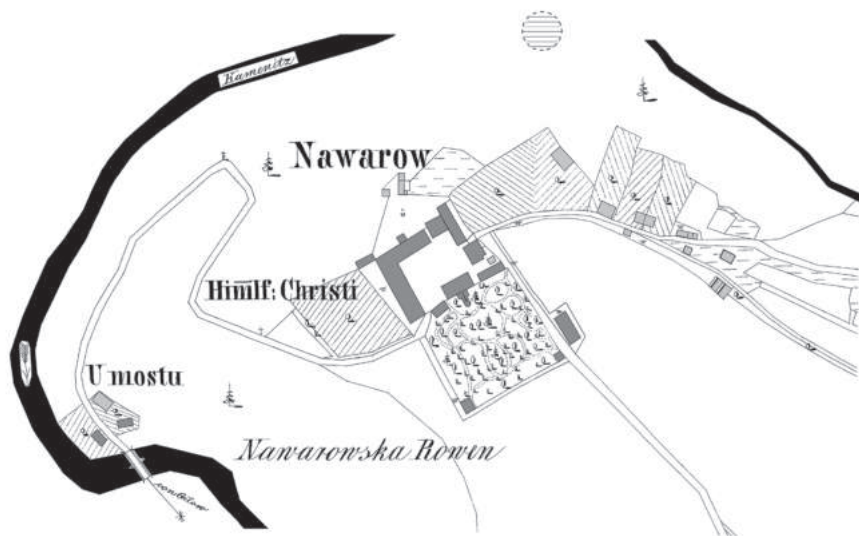
The widow Gertrude de Lamotte ran the property together with her son Vincent but the Thirty Years' War strongly affected their lives. In the 1640s Návarov Castle was conquered by the Swedish troops who took Vincent captive and imprisoned him for eight months. The fortress was then besieged several times and conquered, eventually falling into the hands of the imperial troops. Since the castle served as the enemy's strongpoint during the Swedish invasion, the emperor ordered its demolition on 29 June 1644. It has remained in ruins ever since.

In 1651 Gertrude and Vincent concluded their long-term dispute with Nicholas Des Fours, the owner of the neighbouring Semily domain. Gertrude wrote her testament on 3 February 1654, bequeathing Boleslav and Poustka estates together with Návarov and Jesenný castles to her children. Vincent and Maria Angela received Návarov and Jesenný, while Maria Magdalene acquired Poustka and Boleslav. When the siblings split in 1664, Maria Angela kept Návarov; she married Johan von Nounckel and their descendants retained the castle up to 1873.

Vincent's departure for Jesenný terminated the short period of the Lamotte ownership of the Návarov castle and homestead. They owned Návarov for 37 years, from 1627 to 1664. During this short period, many significant events occurred. The uncomfortable medieval castle remained permanently desolate. The owners built a new comfortable palace on a courtyard below that became a new centre of the domain. The time of the Lamotte von Frintropp thus remains a significant milestone in the Návarov history.

Obr. 1. Rodový erb Lamottů z Frintropu, umístěný nad vstupem do zámecké kaple svatého Jana Křtitele v Jesenném. Stav 11. července 2021 (foto autor)

Obr. 2. Návarov (ok. Jablonec nad Nisou), výřez z katastrální mapy vsi z roku 1843. Jižní křídlo poplužního dvora zaujímá zámek s přístavkem kaple Nanebevstoupení Páně, na jehož jižní průčelí navazuje ohrazená zahrada s parkem. Zřícenina hradu se rozkládá severně od dvora a usedlostí, na vysokém ostrohu nad soutokem Kamence s potokem Zlatníkem; její polohu vyznačuje přibližně šrafovaná kružnice. Černě značeny vodní toky, tmavě šedě budovy z nespalného a světle šedě budovy ze spalného materiálu. (NA, SK-IS, sign. BOL 272, úprava autor)

Obr. 4. Návarov (okr. Jablonec nad Nisou), zřícenina hradu od jihozápadu. Kresba Viléma Vanička pravděpodobně z roku 1933 (SOKA Jablonec nad Nisou, Návarov, Popis a dějiny statku pod Krkonošemi, rukopis, první díl, s. 33)

Obr. 5. Návarov (okr. Jablonec nad Nisou), vstupní průčelí zámku od severovýchodu, stav 18. září 1993 (foto autor)

Obr. 6. Jesenný (okr. Semily), ves se zámekem. K zahradnímu průčelí je připojena osmiboká kaple svatého Jana Křtitele. Stav kolem roku 1900, kresba Karel Liebscher
(Reprodukce publikována v knize *Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých věd* Alois Jirásek. Díl 12, Severní Čechy, Praha 1902, s. 235)

Obr. 7. Jesenný (okr. Semily), kdysi půvabná zámecká stavba se vlivem neprovádění údržby změnila ve zříceninu. Stav 11. července 2021 (foto autor)